

J a n H u s

POSTUPAK protiv Ivanu XXIII. odvratiti za nekoliko mjeseci pažnju koncila od Husova procesa. Papa Ivan XXIII. bude prisiljen, da se odrekne, no još prije nego je osuda pukla, pobjegne Ivan XXIII. 20. ožujka 1415. iz Konstanza, a s njim i straža, koja je čuvala Husa. Sigismund povjeri Husa biskupu grada Konstanza, da ga čuva, a ovaj ga odvede u dvorac Gottlieben, četiri sata daleko od grada, gdje ostade sve do lipnja.

Nakon bijega Ivana XXIII. bude ispitivanje Husovo povjerenom petnaestorici doktora teologije, određenih od koncila. Ovi su ga često ispitivali, predali su mu članke povučene iz njegovih djela, no Hus izjavi, da su netočno ekscerpirani i pri tome se tako ponese, da je jedan kartuzijanac, očevidac, zapisao 19. svibnja 1415.: »Heri praesens fui in examine ejus et numquam vidi ita audacem et temerarium ribaldum et qui ita caute sciret respondere (de) tendo veritatem.«¹

Dne 31. svibnja 1415. predadu češki plemići saboru memorandum, moleći za Husa. Sve, što je izrečeno protiv Husa, samo je inspirirano mržnjom i egoizmom. On je spreman, vele oni, da opozove sve, što je protiv vjere katoličke, a izvaci su iz njegovih djela krivi. Jedan primjerak predadu kralju moleći ga, da spasi čast »salvum conductum«-a, koji je on dao saboru i da se zauzme za Husa. Antiohijski patrijarha odgovori u ime sabora, da će slijedeće ispitivanje dokazati, je li izjava Husova istinita, jesu li članci u pravom smislu povučeni; ako se dokaže njegova nevinost, neprijatelji će njegovi biti kažnjeni. Kaucije ne mogu delegirani doktori primiti za čovjeka, koji ne zaslužuje nikakova povjerenja. Želji češkoga plemstva, da se postupak požuri, bi udovoljeno.

Prvo javno preslušavanje Husovo.

Hus bude doveden iz Gottliebena u Konstanz i interniran u franjevačkom samostanu. Dne 5. lipnja sastade se ovdje generalna kongregacija, ali Hus ne bje pripušten. Vijećali su o odlomcima iz njegovih djela. Češko se plemstvo bojalo, da ga ne bi odmah nakon tih članaka osudili, te se obrati na Sigismunda, a ovaj pošalje dva svoja odličnika, s molbom, da odgode osudu i da saslušaju Husa, da se vidi, ukoliko su članci u nepotpunom smislu izvađeni iz njegovih djela. Molba bude uslišana, i Hus bude doveden pred skupštinu. Hus prizna navedena djela svojima, ali ustvrdi, da im

¹ Hefele-Leclercq, Histoire de Concile, T. VII. dio I. p. 256.

je smisao drugačiji, negošto ga koncil razumije. No koncil je gledao i morao gledati na tekst, kako se objektivno nalazio u njegovim djelima; zato mnogi stadoše dovikivati Husu: »Pusti svaki sofizam na stranu i odgovori jednostavno sa da ili ne«, t. j. je li on to naučavao ili nije. Kad je Hus htio, da dokaže neke točke citatima iz sv. Otača, prekinuše ga vikom: »To nema ništa s pitanjem.« Hus nato zašuti, a tu šutnju tumačiše kao priznanje, te nastala takva uzbuđenost, da je preslušanje moralo biti odgođeno do slijedećega petka.

Ovako izvješćuje Petar pl. Mladenović, oduševljeni pristaša Husov. Autentičnih crkvenih dokumenata nemamo, jer nijesu na vrijeme bili izdani tako, da se u cijelom pripovijedanju moramo služiti podacima protivnika sabora i katoličke Crkve. Dakako, da tu treba biti jako naoprezu.

Istina je, da je Hus imao protivnika i to ne ličnih nego protivnika nauke, ali nije istina, da je čitav odbor, koji ga je morao ispitivati, a još manje čitav koncil, bio a priori protiv njega, i to već na početku, kako to tvrdi A. Renaudet i E. Perroy u djelu: »La fin du moyen âge« (p. 345). Hus je imao i moćnih prijatelja na saboru, pače sam car Sigismund bio mu je sklon, ali se od njega odvratio, kad je vidio, da je doista heretik, da uporno ostaje kod svojih tvrdnja i da svojom naukom ugrožava ne samo jedinstvo i mir Crkve, nego i mir i sigurnost države i društva. Tijekom rasprave sinut će ta istina još jasnije.

Istina je, da su neki članci Husovi, istrgnuti iz njegovih djela, dobili drugi smisao, ali je istina i to, da je velika većina članaka u pravom smislu izvađena, i da ih Hus nikako nije mogao oprati od herezije, a da se ne posluži sofizmima. Tako su saborski oci u prvoj sjednici doista priznali, da su dva članka Husova netočno izvađena.

Drugo javno preslušavanje Husovo

Saborski se oci sastaje 7. lipnja u blagovaonici franjevačkoga samostana. Husova jedina želja, da kralj Sigismund bude također prisutan, bude ispunjena. Raspravljalo se o članku, redigiranom od jednoga od glavnih protivnika Husovih, od Mihaela de Causis, u kojem bi Hus navodno nijekao pretvorbu. Nakon ispitivanja pokazalo se, da Hus priznaje transsubstancijaciju, te mu jedan Englez lijepo prizna: »Bene sentit de sacramento altaris.«²

Prijeđoše na slijedeći važni članak: kako je mogao braniti u Pragu krivu nauku Wicklifovu. Hus zaniječe i navede, da nema zašto da brani Wicklifa. Ali zašto se onda opirao osudi onih 45 teza Wicklifovih, što ih je osudilo praško sveučilište? Hus odgovori, da nije u savjesti mogao pristati na osudu 33. članka, koji

² Ibidem p. 262.

glasi: »Papa Silvestar i car Konstantin pogriješili su, što su onako (t. j. obilno) obdarili Crkvu; isto tako da nije mogao pristati na osudu 4. članka, koji glasi: »Papa ili svećenik u smrtnom grijehu niti konsekriira niti krsti«; Hus ograniči ovom zadnjem članku smisao distinkcijom: ne konsekriira i ne krsti na dostojan način. I doista ta se restrikcija nalazi u Husovu djelu protiv Stjepana Palecza, njegova protivnika, no ipak je istina i to, da Hus tamo govori načinom, koji nije sasvim korektan.³

Na koncu primijeti Hus, da se ne može tvrditi, da je svaka od onih 45 teza Wicklifovih doista heretička i lažna. Ali premda nije potpisao njihove osude, ipak ne će da se ijedne tvrdoglavo drži. (Husov subjektivizam svagdje iskače. Premda je Crkva te članke proglasila heretičkima Hus misli, da to oni nisu itd.).

Šesti članak prigovarao je Husu, da je svojom naukom posijao nered i razdor među kler i puk i da je prouzrokovao propast sveučilišta. Hus odgovori, da nije tome on uzrokom, nego Zbynek i Nijemci, koji nisu htjeli da uskrate pokornost rimskome (pravome) papi Grguru XII. i da prionu skupa s kraljem i Česima uz pizanskoga papu.

Nakon nekoliko manje važnih pitanja, sjeti francuski kardinal d' Ailly Husa vrlo prijateljskim tonom, kako je još u Gottliebenu rekao, da će se ponizno pokoriti odluci sabora, te mu svjetova, da to učini odmah; neka ne otvrdne u zabludi, nego neka sluša razum, a sabor će već prema njemu biti blag. Nato dade kralj Sigismund jednu vrlo važnu izjavu: »Slušajte, Ivane Huse! Ima ih, koji tvrde, da sam Vam ja dao »salvum conductum« tek 15 dana nakon Vaše arestacije. No to nije istina. Ja sam Vam ga dozvolio prije Vašega odlaska iz Praga i naredio sam Venceslavu de Dubno i Ivanu de Chlum, da Vas prate i brane, da, došavši u svoj slobodi u Konstanz, ne budete ovdje zlostavljani (oprimé), nego da Vas javno saslušaju, da možete dati račun o svojoj vjeri. To se i dogodilo. Dopustila Vam se javna, mirna i razumna diskusija. Ja zahvaljujem saboru za to, premda su neki tvrdili, da ja nisam mogao dati »salvum conductum« jednome heretiku ili čovjeku, koji je sumnjiv radi krivovjerja. Zato Vam savjetujem, kaošto je to malo prije učinio kardinal d' Ailly, da ne budete više uporni, nego da se prepustite blagosti svetoga sabora u točkama, koje su Vam se dokazale, ili koje ste Vi sami priznali. Iz obzira prema nama (Sigismundu) i prema našem bratu, prema českom kraljevstvu, postupat će se prema Vama milosrdno, naložit će Vam se samo lake pokore. Ali, ako ustrajete tvrdoglavo uza svoje tvrdnje, jao Vama! Ovi ovdje (članovi sabora) znadu dobro, što imadu da učine s Vama, i ja im izjavljujem, da ne ću nipošto braniti jednoga heretika. Naprotiv, ako netko uporno ustraje u

³ Palacky, Joannis Hus et Hieronymi Praagensis historia et documenta T. I., p. 319. Apud Hefele-Leclercq, o. c., p. 263.

hereziji, ja ću sam glavom podmetnuti oganj pod njegovu lomaču. Savjetujem Vam dakle, da se potpuno predate u blagost koncila, što prije to bolje, jer se bojati, da ne padnete još dublje u zabludu.«⁴ Hus na to zahvali za »salvum conductum« i izjavi, da je posve slobodno došao u Konstanz ne da uporno ostane kod svoga, nego da ponizno popravi sve one zablude, koje bi mu se kao takve dokazale (les erreurs que l' on me ferait connaitre). Time se svršava Mladenovićev izvještaj.

Pravo primjećuje Palacky, da je Hus time htio reći, da želi raspravljati s koncilom, a pod gornjim riječima (faire connaitre) razumijevao je nešto sasvim drugo, nego li koncil. No koncilu je bilo istotako nemoguće, da se upusti u debatu s Husom, kao što je nemoguće, da se sud upusti u diskusiju s krivcem, kome je zločin dokazan. Sve je konačno ovisilo o jednostavnom pitanju: jeste li tvrdili ovo, da ili ne? Tvrdite li još to, da ili ne?

Treće preslušavanje Husovo

Bila je subota (8. lipnja 1415). Hus je bio preslušan u nazočnosti carevoj, uz kojeja je bio veliki broj kardinala, biskupa, prelata, a i prijatelja Husovih.

Najprije pročitase 39 članaka, uzetih iz Husovih knjiga; Hus prizna za svoje samo one, kojih je tekst doslovce odgovarao tekstu njegovih djela. Članke, kojih se redakcija nije činila posve točna, porediše s tekstom, koji je čitao jedan Englez, i više je puta kardinal d' Ailly upozorio cara, da je tekst Husov gori od teksta članaka, tj. da redakcija nije radila tendenciozno protiv Husa. Evo nekih članaka:

1. Sveta Crkva katolička, t. j. općenita, skupina je svih predestiniranih. Dakle nevidljivo tijelo. (Tekst je uzet iz sv. Augustina, ali mu je smisao promijenjen).

9. Petar nije nikada bio niti jest glava Crkve katoličke.

10. Ako onaj, koga nazivlju namjesnikom Kristovim, nasljeđuje život Kristov, on je uistinu Njegov zamjenik, ali, ako je zabludio na protivni put, on je glasnik Antikristov i zamjenik Jude Iskariota. (Tekst je uzet doslovce iz pogl. IX. De Ecclesia).

Za čitanja toga članka svi se nazočni pogledavali iznenađeni, kimajući glavama.

11. Moć pape kao zamjenika Kristova i nasljednika Petrova prestaje, čim njegov moral nije više sličan moralu Kristovu i Petrovu (O. c. IX. pogl.). Hus tu nadoda, da moć nevaljaloga pape prestaje samo ukoliko se ona odnosi na zaslugu i nagradu, ali ne ukoliko se tiče službe. No jasno je, da ta distinkcija ne znači ništa. Zapravo je samo smicalica, kojoj su se mogli tek nasmiješiti.

⁴ Hefele-Leclercq, o. c., p. 266.

Ovakove distinkcije i tumačenja svojih članaka Hus često upotrebljava, kao kasnije Jansenisti iza osude »Augustina«.

Nakon čitanja i diskusije svih članaka, obrati se kardinal d' Ailly na Husa. Dva puta stoje pred njim: ili predati se blagosti koncila, koji će ga iz tolikih obzira prema Sigismundu, Većeslavu i njemu samome suditi blago, ili, ako htjedne braniti ma koji članak, dopustit će mu se, da još jednom javno prozbori. No neka se sjeti, da su veoma učeni ljudi skupili jakih dokaza protiv njegovih članaka, a on se izlaže opasnosti, da upadne u još veće zablude.

Hus odgovori nato, da je spreman podvrći se mnijenju koncila, ako je naučavao išta prijekorno; on samo moli, da ga koncil još jednom javno sasluša, da uzmogne rastumačiti svoje članke i potkrijepiti ih auktoritetom Otaca. »Ako se moji razlozi i dokazi ne prime, ja ću se ponizno podložiti.«⁶ Ta izjava izazove negodovanje. Hus evidentno vidi, da koncil ne prima njegovih dokaza, jer su neispravni, a on je ipak daleko od toga, da se »ponizno podloži«. Izvanredno je teško razumjeti tu Husovu psihologiju vječnoga protuslovlja!

Nato kardinal d' Ailly predloži Husu, da ispuni uvjete, što mu ih predlažu 60-torica doktora kao nužne:

1. da prizna ponizno, da je pogriješio;
2. da se odrekne članaka i zakune se, da ih ne će više naučati;
3. da ih javno opozove;
4. da ispovjedi istine njegovim tvrdnjama protivne.

Hus opet ponovi svoje: spreman je da ih se odrekne, kad mu dokažu, da su lažni.

Florentinski kardinal Zabarella htio je, da mu se predloži druga formula, ali car Sigismund htjedne nagovoriti Husa, da slijedi savjet kardinala d' Ailly-a. Ako ostane tvrdoglav, neka zna, da će koncil s njim postupati prema svoj strogosti zakona, reče mu car. Hus je samo ponavljao svoje. Car mu i po trećiput savjetova, da se pokori, no on i opet odgovori, da hoće, da ga uvjere o njegovoj zabludi.

Hus je htio disputirati s koncilom, neobazirući se na crkveni auktoritet, koji se ne može upuštati u diskusiju s hereticima, nego svijestan svoje nepogrešivosti u stvarima vjere i ćudoređa tumači nauku sv. Pisma i predaje. Hus je više cijenio svoje mnijenje, nego nauku i koncila i cijele Crkve.

Osim doktrinalnih zabluda iznosili su češki doktori teologije, osobito Palecz i Mihael de Causis, još mnogo disciplinarnih pre-

⁶ Ibidem, p. 277.

stupaka Husovih, na pr. agitaciju i borbu protiv papine bule izopćenja, što je prouzrokovalo toliko sablazni i nemira u narodu itd.⁶

Zanimljivo je, da su Palecz i de Causis svečano izjavili, da ih u njihovim optužbama ne vodi nikakva mržnja, nego jedino želja, da izvrše zakletvu, što su je kao profesori teologije položili, da će paziti, e se kriva nauka ne raširi po Crkvi Kristovoj. Izjavu potvrdi kardinal d' Ailly izjavivši, da su Palecz i ostali doktori postupali prema Husu s mnogo dobrohotnosti, ne iznoseći najgorih članaka iz njegovih djela, a ostale ublažujući. Da je to istina, vidjelo se za diskusije, jer je kod nekih članaka tekst u djelima Husovim bio gori, nego u izzacima iznesenim pred koncil.

Husu je u to pozlilo. Cijelu noć nije spavao radi glavobolje. Zato bude odveden. Sigismund, misleći, da su s njim otišli i njegovi prijatelji, rekne svoje mišljenje o Husu: »Samo jedan od onih članaka, koje je priznao za svoje, dostaje, da bude osuđen. Ako ne htjedne opozvati, neka pogine u vatri ili učinite s njim, što zakon propisuje. Ali znajte, da mu ne smijete vjerovati, ako i opozove. Ja mu ne vjerujem, jer kad se on vrati k svojim prijateljima u Češku, on će još više propovijedati svoje zablude. Treba svakako zapriječiti, da propovijeda i da posjećuje svoje prijatelje.«⁷

Tim carevim riječima završi se sjednica. Car nije znao, da je u dvorani ostao Petar Mladenović, koji je te riječi rastrubio po čitavoj Češkoj i uzbudio u Ceha silnu mržnju na cara.

Hus ne opozivlje svoje nauke

Iza preslušavanja nastojalo se s raznih strana nagovoriti Husa, da se pokori. Hus sam spominje jednoga Oca koncila, koji se prema njemu pokazao veoma dobrohotnim. Tko je taj, ne znamo, ali Hefelega nađa, da mu je taj predložio ovaj obrazac opoziva:

»Ja . . . . . neovisno o svojim prijašnjim tvrdnjama . . . . . posvjedočavam iznova, da se usprkos svega onoga, s čega me prekoravaju, i našto nikada nijesam mislio, ponizno pokoravam u svim člancima odluci i ispravku svetoga općeg sabora, te primam svaki opoziv, abjuraciju i pokoru ili drugu koju mjeru, što će je sv. koncil, kojemu se preporučam, smatrati za zgodno da odredi za spasenje moje duše.«

No Hus zahvali tome Ocu i izjavi, da se ne može podvrći koncilu na taj način, jer bi time bio obvezan, da zaniječe i mnogo istina, pače, mislio je Hus, da bi se krivo zakleo, kad bi pod zakletvom opovrgao zablude, kojih nije nikad naučavao. Bojao se, da ne bi sablaznio puka, kojemu je propovijedao. Uzalud ga je taj dobri Otac nastojao odvratiti od toga krivog suda o zakletvi, ta odgovornost pada na poglavare, a ne na njega.

⁶ Ibidem, p. 278—279.

⁷ Ibidem, p. 280.

Iz Husova lista od 23. lipnja 1415. saznajemo, da ga je i Palecz kušao nagovoriti, da opozove. Uzalud! »Što biste Vi učinili«, reče mu Hus, »kad biste bili sigurni, da niste nikad naučavali zabluda, koje Vam se pripisuju? Biste li ih Vi opozvali?« »To je teško pitanje«, odgovori Palecz i brizne u plač.

Znamo sigurno, da je zadnjih dana Husova života njegov odnošaj prema Paleczu, svojem glavnom protivniku, ali ne ličnom neprijatelju, bio neobično dobrohotan i srdačan. Hus je pače tražio, da se prije smrti kod njega mogne ispovjediti. Hus ga je također molio za oprostjenje, što ga je često uvrijedio, a osobito, što ga je nazivao lašcem.⁸

Iz zatvora je Hus pisao više pisama svojim prijateljima. Važno je pismo od 27. lipnja, pisano praškoj univerzi; koncil traži od njega opoziv, ali on ne popušta, dok mu ne dokažu zabluda s v. P i s m o m. Ako koji članak ima krivi smisao, on ga predaje na ispravak Kristu, koji poznaje ispravnost njegovih nakana!⁹

Međutim, što se više približavao dan osude, to su više nastojali, da ga sklonu na opoziv. Tražili su što blažu formulu, da se spasi načelo, no bez uspjeha. Mnogi su mu dokazivali, da smije bez skrupula priseći, ali on je tražio, da mu se prije dopusti priseći, da nije nikada naučavao tih zabluda, ali mu toga nijesu mogli dopustiti, jer su zabluda de facto jasno stajale u njegovim djelima, makar toga Hus i nije priznavao. Hus je vazda dodavao distinkciju; u onom smislu, u kojem sam ih ja propovijedao ili pisao, nijesu heretičke, ali koncil je tražio, da povuče zabluda, koje su sigurno bile objektivno lažne.¹⁰

Usprkos svega energičnoga odbijanja sa strane Husa, pokušase ipak kardinali d' Ailly i Zabarella, da ga uoči same osude (5. svibnja) sklonu na opoziv. Predložise mu stoga formulu, koja je morala razbiti sve njegove skrupule radi opozivanja zabluda, kojih nije nikad naučavao. Oni ga pozovu, da

1. opozove sve članke, koje je napisao sam svojom rukom doslovce;
2. da nije naučao članaka, koje su koncilu potvrdili svjedoci, jer da je to učinio, imao bi krivo, budući da su članci lažni;
3. neka obeća, da ih ne će nikada više tvrditi.

Car Sigismund također je odobrio tu formulu, ali Hus ne prista. Još uveče prije osude sastade se nekoliko njegovih prija-

⁸ Ibidem, p. 305.

⁹ Ibidem, p. 303.

¹⁰ Ovakovom se čovjeku ne da uopće ništa dokazati. Dok naime svi ljudi argumentiraju prema objektivnom smislu riječi, Hus je svojim riječima uvijek dodavao neki drugi smisao, koji nije bio u skladu s onim, što će ga svaki drugi čovjek smjesta otkriti. Ako jedan predmet nazovemo bijelim, onda sigurno nitko ne može misliti, da riječju »bijel« mislimo »crn«.

telja s mnogim prelatima, da vijećaju s Husom, ali i taj posljednji pokušaj razbio se na upornosti Husovoj.

Hus osuđen (6. srpnja 1415.)

Biskup Riški, čijoj je brizi Hus bio povjeren, dovede ga u katedralu grada Konstanza, gdje se obdržavala 15. generalna sjednica. Predsjedao je kardinal de Viviers. Sam Sigismund joj je prisustvovao sa svim svojim sjajem. Husa dovedoše usred crkve sve do stolića, na kom je već ležalo svećeničko odijelo za ceremoniju degradacije, ako ne opozove svojih zabluda.

Biskup grada Lody-a održi homiliju o riječima sv. Pavla: »... Ut depravatur corpus peccati« (Rim. VI, 6). Istakao je dužnost Crkve, da guši herezije u njihovu zametku, pozvao cara, neka si stekne dvostruki trijumf: istrijebiti shizmu i hereziju, a osobito ovoga tvrdoglavoga heretika.¹¹ Iza toga izjavi Henrik de Piro, promotor koncila, da su članci izvadeni iz djela Husovih njemu dokazani i osuđeni od čitavoga koncila. Nato Bertold de Wildungen glasno pročita neke članke Wicklifove i Husove kao uvod.¹² Nakon toga predoše na samu Husovu stvar. Najprije pročitaše proces Husov s nadbiskupom praškim, a onda počеше s člancima, uzetima doslovce iz njegovih djela. Čim pročitaše prvi, odmah Hus htjede da doda svoja tumačenja, što ih je napisao u zatvoru. No kardinal d' Ailly pozove ga da šuti, dok se ne pročitaju svi članci, a onda da će ih moći razlagati. No Hus odvrati, da je to nemoguće, te je i ostalo čitanje prekidao, premda je koncil već unaprijed pod kaznom izopćenja naložio, da samo onaj smije govoriti, kome to koncil dopusti. Nato ih Hus sklopljenim rukama zamoli, da ga saslušaju, »da prisutni ne povjeruju, da je on doista naučavao zablude.«

Sad pročitaju izjave Husove i kod svake navedoše nekoliko svjedoka, koji su to čuli. Svega je bilo preslušano 200 svjedoka.¹³ (Brojni historici su se rugali tome načinu procesa ne spominjući, da se isto tako postupalo i protiv Ivana XXIII, što međutim nimalo ne izvrgavaju ruglu. Zar danas sud ne sluša svjedoka?!)

Husu je međutim uspjelo, da se brani protiv nekih tvrdnja na pr. da nije protiv pretvorbe, da nije prezreo papine ekskomunikacije itd. Upravo je nepojmljivo, kako je Hus mogao to reći; papa mu zabrani čitanje sv. Mise i propovijedanje, no on ne sluša, već i dalje vrši svećeničke funkcije, a opet tvrdi, da nije prezreo papine ekskomunikacije.

Važno je da ovdje primijetimo, da koncil u osudi nije uzео na nišan sve one članke, koji su bili pretresani na

¹¹ Mansi, Concil. ampliss. coll. T. XXVIII. col. 546.

¹² Ibidem, T. XXVII. col. 751.

¹³ Harduinus S. J., Concil. ampliss. coll., T. 9. col. 412—423.

prijašnjim sjednicama, nego samo 30 između njih, koje su doslovce prepisali iz Husova djela »De Ecclesia«. Kasnije ih je papa Martin V. reproducirao u buli »Inter cunctas« od 22. veljače 1418., a Jeronim Praški sam je formalno priznao 11. rujna 1415., da se svi nalaze u djelima, što ih je Hus napisao.¹⁴

Ali zar nije i žalosno i smiješno ujedno, reći će nam zastupnici »tolerancije«, da se predstavnici najvećega moralnoga auktoriteta idu natezati za neke rečenice ili »istine«, i da to natezanje mora jedan ovako »slobodan« duh ili fanatik ili možda ne sasvim uravnotežen siromah platiti glavom? I sve to u ime Krista, koji je učio, da je glavna zapovijed — I j u b a v!

Tima bismo odgovorili, da je sv. Ivan apostol, koji je učenik ljubavi naprosto — on je dao klasičnu definiciju Boga: »Bog je ljubav« (1 Iv. 4, 16.) i klasički formulirao zapovijed ljubavi prema bližnjemu: »Ako tko reče: ljubim Boga, a mrzi na brata svojega, laža je« (ib., r. 20.) — proglasio i načelo: »Svaki, kojigod prestupa i ne ostaje u nauci Kristovoj, nema Boga. . . . Ako tko dolazi k vama i ove nauke donese, ne primajte ga u kuću i ne kažite mu »zdravo«. Jer tko ga pozdravlja, prima dio u njegovim zlim djelima« (2 Iv. 9. 10. 11.). Je li i to »natezanje« za »istinom«? Uostalom, tko se samo mačo zamisli u to, što može značiti zabluda u najsvetijim principima, taj će priznati, da je ovakovo držanje po sve opravdano.

Uzmimo kod Husa samo na pr. članak 30., po kojem nijedan čovjek ne može biti bilo kakvim poglavarom, ako je u smrtnom grijehu. Sva mu vlast prestaje, čim smrtno sagriješi. Zar to nije zabluda, koja ruši svaki auktoritet? Tko će suditi o tom, je li onaj, koji ima jurisdikciju, u smrtnom grijehu ili ne? A kad bi i postojao takav forum, kakove sve praktične nemogućnosti slijede iz teze, da poglavar grijehom gubi vlast. Eto ključa za svaku revoltu, za svaki neposluh. Društvo nije više moguće!

Hus se nije zadovoljio time, da razvije neke pobožne koncepcije srednjega vijeka, nego ih je nastrano svojim ascetskim duhom iznakazio i pretjerao sve do karikature. Nauka Husova o predestinaciji je crkvena nauka o milosti, ali pretjerana do apsurdnosti, koja ga vodi sve dotle, da Crkvu proglasi nevidljivim društvom. Savjet siromaštva evandeoskoğa pretjerao je opet Hus do tvrdnje, da kler ne smije ništa posjedovati, i da mu svjetovnjaci smiju oteti ono, što posjeduje. Nisu li to nauci, koji su mogli dovesti — i koji su uistinu doveli — do jakih potresa u ljudskoj zajednici?

¹⁴ Članke v. kod Mansi, o. c. T. XXVII. col. 754. i kod: Harduinus, o. c. T. 8. col. 410 ss.

O s u d a

Konačna osuda bijaše sastavljena od dva dijela. Prvi dio govori najprije o osudi Wicklifovoj, zatim o Husu, koji se usprkos osudi, nije žacao da brani Wicklifove teze i da ih propovijeda. Premda je i praško sveučilište osudilo Wicklifa, ipak ga je Hus nazivao katolikom i evanđeoskim propovjednikom, te preporučivao njegovu nauku. Štaviše, on je objelodanio 30 članaka, od kojih neke koncil nakon zreloga promišljanja i savjesnoga ispitivanja, proglašuje nekatoličkima, neke skandaloznima, a neke opet i heretičkima. Istotako osuđuje koncil i njegova djela na lomaču.

U drugom dijelu proglašuje koncil Husa heretikom¹⁵ radi naučavanja zabluda, a osim toga spočitava mu, što je prezreo crkvenu jurisdikciju i crkvene cenzure, ustrajavši tvrdokorno pod ekskomunikacijom, apelirajući na samoga Krista, kao da Krist nije postavio svoje Crkve, da veže i odrješuje. Koncil zabacuje taj apel kao skandalozan i pun prezira za crkvenu vlast.¹⁶

Na koncu osude bijahu dvije formule kao završetak dekreta. Prva je formula sastavljena za slučaj, da se Hus pokori. Koncil je spreman, da ga primi natrag u Crkvu, ali radi tolike sablazni, što ju je prouzročio, bit će degradiran sa svećeničke časti i osuđen na doživotni zatvor kao pogibeljna osoba.

No Hus se nije htio ni u zadnji čas pokoriti. Na prigovor, da je dulje vremena ustrajao u hereziji poviče: »Ja nisam nikada bio uporan i nijesam ni sada; naprotiv, želim samo, da mi se dokaže citatima iz Biblije.«

Budući da nije više bilo nade, da će se pokoriti, pročita se konačno druga formula, koja konstatira, da Hus ne će da se povrati u krilo Crkve i da opozove zablude, te odlučuje, da se Hus ima degradirati i »kako Crkva više ne može da ista učini s Husom, ona ga predaje svjetovnoj vlasti.«¹⁷

Hus je na koljenima saslušao osudu, a onda počeo na glas moliti za svoje neprijatelje: jedini Krist zna, da ga lažno optužuju, da su naveli lažne svjedoke i lažne članke. Ta scena izazove veliko negodovanje kod saborskih otaca. Sad ga 7 biskupa obuče u svećeničke haljine, scena degradacije započne. U tom ga času još jednom zapitaju: pokorava li se ili ne; Hus se okrene prema puku i reče plaćući: »Gle, kako me ti biskupi hoće na-go-

¹⁵ Mansi, o. c., T. XXVII., col. 752; Harduinus, o. c., T. 8., col. 408.

¹⁶ Mansi, o. c., T. XXVII., col. 753. — Malo resko zvuče ove zadnje riječi, no stanovište koncila je posve ispravno. Prizivati na Krista direktno, znači tražiti čudo, znači neizravno prezreti i Krista, jer baš Krist ne će više lično, da sudi u stvarima vjere i morala, nego po Crkvi, kojoj je predao svu vlast i moć, da veže i rješava, pa »tko ne sluša Crkve, neka ti bude kao po-ganin i carinik.«

¹⁷ Ibidem; Harduinus, o. c., col. 410.

voriti, da opozovem i odreknem se onoga, što nijesam nikada naučao; ali ja se ne usuđujem, da to učinim, jer to bi značilo lagati Bogu u lice, raniti savjest i istinu; jer nesamo da sam daleko od toga, da bih ikada ispovjedio članke, s kojih me lažno optužuju, ja sam pisao, naučavao i propovijedao nauku upravo protivnu.«¹⁸

Upravo je neshvatljivo, kako je Hus uoči svoje smrti mogao tako šta reći i misliti, kad se većina tih članaka nalazi posve jasno u njegovim djelima, kako je to i on sam i učenik mu Jeronim Praški priznao.

Sad mu skinuše komad po komad odijela uz odnosne imprekacije, a onda mu izrežu škarama svaki trag tonzure izgovarajući riječi: »Crkva te lišava danas svakoga crkvenog privilegija i kako ona nema više nikakve jurisdikcije nad tobom, ona te predaje u ruke svjetovnoj vlasti.« Na koncu mu stave na glavu mitru od papira s riječima: »Mi predajemo tvoju dušu sotoni.«

Hus je na sve odgovarao, kako svako poniženje prima iz ljubavi prema Kristu. S tim nepojmljivim duševnim stanjem Hus pođe još isti dan

U s m r t

Po starom običaju, koji je tek jedna formalnost, izrazi koncil molbu, »da Hus ne bude osuđen na smrt, nego, da se čuva u doživotnom zatvoru.«

Sigismund ga preda svom palatinu s nalogom, »da s njim postupa kao s heretikom.« Ovaj pak naloži zapovjedniku Konstanza: »Zgrabite magistra Ivana Husa . . . i spalite ga kao heretika!«¹⁹

Kad je Hus izlazio iz crkve, spališe njegove knjige, a njega pod jakom vojničkom pratnjom odvedoše do lomače. Tu ga zapitaju, da li se želi ispovjediti, što on potvrdi. Svećenik dođe, ali prije ispovjedi zatraži od njega, da opozove svoje zablude, inače, da ga ne može odriješiti. No Hus ne htjede opozvati uz izjavu, da ne treba ispovjedi, jer nije počinio smrtnoga grijeha.

Svezaše ga za stup usred lomače. Palatin ga još jednom zapita, odriče li se, te iza negativnoga odgovora dade znak, da se slama zapali. O njegovim zadnjim uzvicima različito nam izvori pričaju.²⁰ Pepeo mu bace u Rajnu, da ga prijatelji njegovi ne uzmu za relikvije.

¹⁸ Höfler, Geschichtsschreiber der husitischen Bewegung (Fontes rerum Austriacarum; Scriptorum, T. II., p. 285.).

¹⁹ Hefele-Leclercq, o. c., p. 332.

²⁰ Ibidem.

Što sude objektivni o Husovoj aferi.

Da bolje prosudimo cijeli proces, treba u njem razlikovati dvije stvari: 1. tobožnju povredu carskog »salvum conductum«-a i 2. osudu heretika na lomaču.

1. **Tobožnja povreda »salvum conductum«-a.** Predmet tolikih i tako ogorčenih kontroverzija! Da bolje razumijemo pitanje treba razlikovati »salvum conductum« u smislu riječi, t. j. »slobodan prolaz« i formalni dokument, t. j. samu ispravu, kojom se taj prolaz dozvoljava.

Sigismund je Husu poslao nekoliko plemenite češke gospođe, da ga predobiju za put u Konstanz i da mu s careve strane obećaju siguran put. Dne 7. lipnja 1415. sam je Sigismund rekao na generalnoj sjednici koncila, da je neistinito što tvrde neki (među njima i biskup iz Litomyšľa), da car nije Husu dao »salvum conductum«. No taj se sastojao u usmenom obećanju osobne Husove sigurnosti i u tom, što mu je poslao dva plemića Čeha, da ga na putu štite. Kako dakle može Hus kasnije pisati (4. studenog 1414.): »Venimus sine salvo conductu.« Očigledno se to protivi istini, ako je namjeravao tvrditi, da je došao u Konstanz bez ikakve lične sigurnosti, jer mu je car doista dao pratnju. No možda je Hus mislio na formalni dokumenat, kojega uistinu nije imao u rukama. Sam tekst »salvum conductum«-a osigurava Husu, njegovoj pratnji i prtljagi sve pogodnosti puta, oslobada ga od svih danaka i carina, te nalaže gospodi, kroz kojih posjede bude prolazio, da ga štite »et transire, stare, morari et redire libere permittatis.«

Dakle obećaje mu sigurnost i za povratak. Ali u kojem slučaju? Samo onda, ako se sretno riješi njegova parnica. Nemoguće je zahtijevati, da »salvum conductum« zaštititi i od osude suda, pod koji je Hus kao svećenik spadao. Iz »salvum conductum«-a, što ga je koncil izdao Jeronimu Praškom i Ivanu XXIII., vidi se, da taj dokument jamči samo za sigurnost od nezakonita nasilja, ali nikako ne izuzima njegova vlasnika od pravedne kazne. Tako je i kralj Aragonski razumio »salvum conductum« dan Husu. Car je doista smatrao, da je njegov dokument povrijeđen time, što je Hus prije suda bio bačen u zatvor, i ta se povreda uistinu ne bi dala ispričati, da joj Hus sam nije dao povoda.

Dne 7. lipnja 1415. Sigismund je javno rekao Husu svoje mišljenje o tom dokumentu, a da Hus i njegovi prijatelji ni najmanje nisu protestirali. I češko je plemstvo tako razumjelo »salvum conductum«. U veljači 1415. zahtijevaju od cara, da pusti Husa na slobodu i da mu isposluje javnu raspravu, kako je to u dokumentu i obećao, a onda nadovezuju: » . . . a, ako se juridički pronade krivim, neka se s njim postupa po zakonu.« Isto tako protestiraju u svibnju 1415. uime »salvum conductum«-a radi Husovog uhap-

šenja i dodaju: »si convictus fuerit, pertinaciter aliquid contra Scripturam sacram et veritatem asserere, quod id juxta decisionem et instructionem concilii debeat emendare«, t. j. ili se mora podvrći koncilu ili biti kažnjen kao heretik.²¹ Češko plemstvo i po drugiput protestira u svibnju 1415., ali uvijek razumijeva »salvum conductum« onako, kaošto smo izložili.

Pogledamo li mišljenje samoga Husa o »salvum conductum«, vidjet ćemo veliku nedosljednost u njegovim izjavama. Iza odlaska iz Praga objelodanio je Hus dvije proklamacije, gdje kaže: »Ako me koncil pronade krivcem zablude ili herezije, ja sam spreman da podnesem i kaznu za svoje zločinstvo.«²² Svojim tužiocima dovikuje, da se moraju podložiti zakonu odmazde, t. j. ako se njihove tužbe pokažu neispravnima, morat će pretrpjeti istu kaznu, koju bi on sam imao pretrpjeti. U deklaraciji od 1. rujna 1414. veli on kardinalima, da mu je zabluda tako odvratna, da bi radije umro, nego se opro, te da je spreman, ako mu se dokaže koja zabluda, smjesta se podvrći i činiti pokoru.

Na druga dva mjesta opet tumači svoj »salvum conductum« posve obratno. Prvih mjeseci 1415. piše u svojem 54. pismu, da mu je Sigismund obećao, da će ga zdrava i čitava dopremiti u Češku.²³ U mjesecu lipnju piše isto, ali još istaknutije: ako se ne podvrgne koncilu, car će ga vratiti u Češku, neka mu sudi češki kralj i češki kler.²⁴ Hus tvrdi, da je Sigismund njemu to poručio po nekom Henriku Lefiu. Možda se doista Sigismund poslužio riječima, koje su se mogle tako tumačiti, ali nije vjerojatno, da bi Sigismund obećao nešto, čega ne bi mogao ispuniti.

Pravo kaže Palacky: »Nije vjerojatno, da bi Sigismund tako što obećao, a da je i obećao, ne bi mu se smjelo vjerovati, jer te nepromišljene riječi prelaze ne samo njegova prava, nego i moć.«²⁵

2. O s u d a n a l o m a č u. A sada drugo pitanje, što nam je naime držati o osudi na lomaču. No skinimo prije naočale XX. vijeka, pa se prenesimo duhom za 500 godina unatrag. To je uvjet, da budemo pravedni.

Kriminalno pravo srednjega vijeka neisporodivo je strože i krvavije, nego u XX. vijeku. Što se danas kažnjava lako, prije se pralo krvlju. Za primjer i dokaz uzmimo kazneno pravo Karla V., proglašeno g. 1532. Po njem se hula i čaranje kažnjava smrću. Radi sodomije i krivotvorenja novca ide se na lomaču. Krivotvo-

²¹ Harduinus, o. c., T. IV., p. 495.

²² Höfler, o. c., p. 117.

²³ Palacky, Documenta M. J. Hus, p. 91., ep. 4., konac.

²⁴ Ibidem, p. 114., ep. LXX.

²⁵ Palacky, Geschichte von Böhmen, L. III. p. 357 u. 464 (apud Hefele-Lecleq p. 349).

ritelji utega i mjera u težim slučajevima kažnjavaju se smrću. Za krađu nalaže zakonik, da se krivcu iskopaju oči, otsijeku ruke, pače i neka se smakne. Civilno pravo, ne zaboravimo, jednodušno osuđuje heretike na lomaču. »Der Schwaben-« i »Sachsenspiegel« određuje, da svaki, koga crkveni sud pronade heretikom, mora biti predan svjetovnoj vlasti i spaljen na lomači.

Za nas je najzanimljiviji zakonik Fridriha II. Hohenstaufovca. Jednaka strogost prema hereticima provejava njegovim zakonikom, premda taj vladar nije baš bio revan vjernik. »Svi oni, koje Crkva osudi i preda svjetovnoj ruci ići će na lomaču, a oni, koji se od straha pred smrću pokaju, bit će osuđeni, na doživotni zatvor.«²⁶

Baš po ovom zakoniku bio je i Hus osuđen. Hus je znao, što ga čeka, ako mu se dokaže herezija, jer je to bila praksa i prije Husa i još duго poslije njega.²⁷

Da je Hus bio zakonito osuđen po zakonima srednjega vijeka, o tom nema sumnje. Nitko ne niječe također, da je Hus bio heretik u potpunom smislu riječi. On je htio reformirati Crkvu rušeći svaki auktoritet i potkapajući temelje Crkve, pa je taj njegov pokušaj veoma uzdrmao i Crkvu i socijalni poredak. Pomislimo samo na teške husitske pljačke, bune i ratove!

Oci koncila u Konstanzu također su htjeli reformu Crkve, ali na pravi način. I premda su bili dosta široki u pogledu discipline, u dogmi su bili nepopustljivi, a najprosvjetljeniji umovi, kao kancelar Sorbonne Gerson i kardinal d' Ailly, odmah su prozreli Husove tvrdnje kao heretičke. Oci su stajali na stanovištu dogme o auktoritetu Crkve, koja je jedina pozvana, da naučava, dok se Hus stavio na stanovište subjektivizma, t. j. on želi disputirati s koncilom i, ako on vidi, da koncilovi dokazi iz Biblije njega uvjeravaju, on će se pokoriti. Ne treba ni spominjati, da koncil nije mogao toga prihvatiti, jer to bi značilo staviti na isti stepen najviši auktoritet Crkve s mišljenjem pojedinčevim, štoviše staviti ovo na prvo mjesto. A zar nije osim toga Hus svakom mjestu sv. Pisma mogao dati jedan drugi subjektivni smisao, kaošto je to upravo očigledno podmetao svojim člancima protiv pravoga smisla riječi! Zar ne uključuje Husov zahtjev, da ga pobiju biblijom, također i negaciju dogme crkvenoga auktoriteta i ujedno afirmaciju kasnije protestantske zablude, da svaki pojedinac može tumačiti sv. Pismo, koje da je jedini izvor vjere! Možemo dakle reći, da je Hus baš svojim subjektivizmom i principom biblije preteča Luthera i njegove načelne zablude.

²⁶ Pertz, Documenta germanicae hist., Leges II., p. 285.

²⁷ 27. listopada 1553. Kalvin osuđuje na lomaču Mihaela Serveta radi njegovog spisa protiv presv. Trojstva pa, da svoju strogost opravda, izda jedan traktat o spaljivanju heretika, koji je i »blagi« Melanchton pohvalio, s Kalvinom se složio i čestitao mu na pobjedi.

Skupimo li još jednom sve rečeno u zaključni sud, tad možemo reći, da je Hus sa svojim naukom i svojim postupkom značio veliku opasnost kako za Crkvu tako i za narod i državu. Plodovi husitskoga prevrata (husitski ratovi), najboljim su dokazom, kakovim sve otrovnim plodovima može uroditi zabluda i koliko štete može nanijeti čovječanstvu. Sve to raste do mnogo većih dimenzija, ako uzmemo u obzir, da je ideologija Luterova pokreta i njegovi opet plodovi (seljačka buna, tridesetgodišnji rat!) dala prevratnim idejama Husovim vrlo rječit komentar.

U cijeloj Husovoj stvari ne može biti ni govora o kakvoj nepravdi, štaviše upravo nas iznenađuje neobična strpljivost i obzirnost, koja baš nije bila najvećom odlikom onoga doba. Jedina stvar, koja nam ostaje malko zagonetnom, jest sama duševna fiziognomija Husova, koja eventualno može pokrenuti pitanje, da li se dovoljno psihologijski postupalo s tim tvrdoglavim i poduzetnim duhom. Ali, sve kad bi se moralo reći, da je manjkalo štogod psihologijskoga razumijevanja — premda je to veliko pitanje —, a ono je opet sigurno, da se razni moderni pisci, koji po receptima lože meću nesretnom svećeniku na glavu vijenac mučeništva, rugaju istini i pravici.

I. Jäger D. I.